

SWPS UNIWERSYTET HUMANISTYCZNOSPÓŁECZNY
INSTYTUT PRAWA

Beata Stryjewska

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

**„Kara umowna – ewolucja instytucji po 1989 r.
w ustawodawstwie, orzecznictwie i doktrynie”**

przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Andrzeja Szlęzaka prof. Uniwersytetu SWPS

Celem rozprawy doktorskiej była prezentacja ewolucji instytucji kary umownej po 1989 r. w ustawodawstwie, orzecznictwie i doktrynie. Praca zawiera trzy podstawowe tezy, które są wynikiem odpowiedzi na trzy zasadnicze pytania. Pierwsza teza obejmuje udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy w wyniku ewolucji instytucji kary umownej, mającej miejsce na przełomie XX i XXI wieku, przesłanka winy oraz przesłanka szkody nadal mają fundamentalne znaczenie w kategorii determinantów powstania roszczenia o zapłatę kary umownej oraz jak należy obecnie rozumieć pojęcie „surogatu odszkodowania” używane dla określenia tej instytucji w systemie prawa polskiego. Druga teza dotyczy zagadnienia, jaki winien być obecnie katalog determinantów sądowego miarkowania kary umownej i jak należy rozumieć przesłankę miarkowania w postaci rażącego wygórowania. Trzecia teza dotyczy odpowiedzi na pytanie o prawidłowość konstrukcyjną i funkcjonalną kary umownej za brak lub nieterminową zapłatę wynagrodzenia na rzecz podwykonawcy w umowie o roboty budowlane w specyficznym reżimie zamówień publicznych. Udzielenie odpowiedzi na tak postawione pytania rzuca światło na ewentualną potrzebę interwencji ustawodawcy w regulację instytucji kary umownej w polskim systemie prawnym.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów oraz konkluzji.

W rozdziale I przybliżone zostały historyczne korzenie instytucji kary umownej. Autorka przedstawiła konstrukcję tej instytucji w prawie rzymskim, gdzie kara umowna była niezależna od przesłanki szkody i przesłanki winy. Dalej przedstawiono pierwotną koncepcję kary umownej niezależnej od szkody wierzyciela i winy dłużnika, przyjętą w pierwszym projekcie polskiego Kodeksu zobowiązań autorstwa *E. Tilla*. Finalnie zaprezentowano ostateczną postać odszkodowania umownego w Kodeksie zobowiązań, należącego bez potrzeby wykazania przez

wierzyciela jakiegokolwiek szkody i przy przyjęciu domniemania winy dłużnika, czyli skonstruowanego na tych samych zasadach, co odszkodowanie *ex contractu*, ale bez obowiązku wykazania szkody. Uwagi prawoporównawcze zawarte w tym rozdziale skupiły się na identyfikacji różnych modeli kary umownej w europejskiej kulturze prawnej, które miały wpływ na kształtowanie się polskiego prawa prywatnego. Przybliżone zostały regulacje porządku prawnego francuskiego, w którym kara umowna należy się bez potrzeby usprawiedliwiania jakiegokolwiek straty oraz regulacje porządku prawnego niemieckiego i austriackiego, gdzie w doktrynie i judykaturze jednomyślnie przyjmuje się, że kara umowna jest niezależna od wykazania szkody. W rozdziale tym autorka przedstawiła też cechy charakterystyczne jednolitej konstrukcji kary umownej w polskim systemie prawnym, poruszając zagadnienia związane z uzasadnionymi wątpliwościami dotyczącymi powiązania kary umownej z zobowiązaniem pieniężnym, a także zagadnienia związane z obowiązkami umownymi ciążącymi na wierzycielu.

Rozważania zawarte w rozdziale II koncentrują się na przesłance szkody wierzyciela przedstawionej w konstrukcji kary umownej jako tzw. szkoda naturalna, czy też ogólna (majątkowa i niemajątkowa), stanowiąca naruszenie uzasadnionego (godnego ochrony) interesu wierzyciela. W pracy zaproponowano – na wzór europejskich zasad modelowych (Rezolucji (78)3, PECL, DCFR i UNIDROIT) oraz rozwiązań przyjętych w europejskich porządkach prawnych (francuskim, niemieckim i austriackim), a także zgodnie z zasadą prawną wyrażoną w uchwale SN (7) z 6.11.2003 r. (III CZP 61/03) – konstrukcję kary umownej niezależnej od tak rozumianej szkody, a więc kary należnej wierzycielowi w zastrzeżonej przez strony wysokości bez potrzeby wykazania jakiegokolwiek szkody.

Rozdział III skupia się na przedstawieniu odpowiedzialności z tytułu kary umownej z punktu widzenia niedołożenia przez dłużnika należytej staranności w wykonaniu zobowiązania oraz zaaprobowanej i utrwalonej zarówno w judykaturze, jak i w doktrynie konstrukcji prawnego wzruszalnego domniemania w tym zakresie, stosowanego przez analogię do odpowiedzialności *ex contractu*. Przedstawiono również zagadnienie umownego rozszerzenia odpowiedzialności z tytułu kary umownej na podstawie art. 473 § 1 KC na okoliczności przez dłużnika niezawinione i porównano taką konstrukcję z konstrukcją odpowiedzialności indemnizacyjnej oraz odpowiedzialności gwarancyjnej.

W rozdziale IV omówiono zagadnienia związane z karą umowną w postępowaniu sądowym. Przedstawione zostały kwestie związane ze sposobem oznaczenia kary umownej w umowie i wysokością dochodzonego pozwem roszczenia z tego tytułu, dopuszczalnością kumulacji kar umownych, a także zagadnienia związane z zarzutem przedawnienia roszczenia z tytułu kary umownej oraz możliwymi zarzutami przeciwko żądaniu pozwu o zapłatę kary umownej opartymi o klauzule generalne. Poddano również analizie aktywne formy obrony dłużnika przed odpowiedzialnością z tytułu kary umownej w postaci powództwa o ustalenie stosunku prawnego lub prawa. Nawiązując do omówionego w tym rozdziale zagadnienia dopuszczalności kumulacji kar umownych, autorka zaproponowała rozważenie *de lege ferenda* zmiany w brzmieniu art. 483 § 1 KC odnośnie do kolejności zachowań dłużnika powodujących odpowiedzialność z tytułu kary umownej oraz zamiany funkтора normotwórczego „lub” (alternatywa łączna) łączącego stan nienależytego wykonania zobowiązania ze stanem niewykonania zobowiązania na funktor „albo” (alternatywa rozłączna), co mogłoby pomóc w uregulowaniu zakazu kumulowania kar umownych powiązanych z tymi samymi okolicznościami związanymi z naruszeniem tego samego zobowiązania.

W rozdziale V przedstawiono materialnoprawne oraz formalne aspekty miarkowania i dokonano klasyfikacji przesłanek sądowego miarkowania, wskazując przedmiotowe i podmiotowe kryteria miarkowania, w tym stosunek instytucji miarkowania kary umownej do art. 362 KC. Autorka zaproponowała rozważenie *de lege ferenda* pozostawienia tylko jednej przesłanki miarkowania kary umownej, na wzór europejskich zasad modelowych (Rezolucji (78)3, PECL, DCFR i UNIDROIT) oraz rozwiązań przyjętych w europejskich porządkach prawnych (niemieckim i austriackim), jaką jest jej rażące wygórowanie. Wskazano tu również na potrzebę rozważenia interesów obu stron w procesie sądowego miarkowania.

Rozdział VI poświęcony został konstrukcji kary umownej w prawie publicznym, gdzie przedstawiono doktrynalną koncepcję kary umownej za brak lub nieterminową zapłatę wynagrodzenia na rzecz podwykonawcy w umowie o roboty budowlane zawartej w trybie zamówienia publicznego (art. 437 ust. 1 pkt 7a PZP) i skupiono się na zagadnieniach związanych z poprawnością tej konstrukcji w obecnym stanie prawnym. Autorka zaproponowała rozważenie *de lege ferenda* zastąpienia wadliwej konstrukcji kary umownej należnej zamawiającemu za brak lub nieterminową zapłatę wynagrodzenia z umowy

podwykonawczej konstrukcją ustawowej rekompensaty z tytułu zapłaty dokonanej przez zamawiającego, stanowiącą regulację *lex specialis* wobec art. 485 KC.

W rozdziale VII omówiono aktualne, szczególnie w będących w toku postępowaniach sądowych, zagadnienia związane z ograniczeniami w dochodzeniu należności z tytułu kary umownej w prawie publicznym w związku ze stanem COVID-19, polegające na ustawowym wstrzymaniu rozpoczęcia i zawieszeniu biegu terminu przedawnienia wierzytelności z tytułu kary umownej, ustawowym ograniczeniu potrącenia tej wierzytelności oraz ustawowym ograniczeniu jej zaspokojenia z zabezpieczenia należytego wykonania umowy.

Podstawową metodą badawczą w pracy jest metoda dogmatyczna. Metoda ta uzupełniona została w rozdziale I elementami metody historycznej i metody prawnoporównawczej, która użyta została w ujęciu funkcjonalnym. Przy dokonywaniu wykładni prawa, oprócz wykładni językowej, uwzględniono również wykładnię autentyczną, a także wykładnię systemową i funkcjonalną. W rozdziale III wykorzystano elementy filozoficznego rozumienia terminu „odpowiedzialność”, a w rozdziale V elementy metod właściwych dla ekonomicznej analizy prawa.